

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Vojtěch Balusek

III. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – environmentální výchova

Slang v mluvě žáků základní školy
Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Milan Polák, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

.....

Děkuji Mgr. Milanovi Polákovi, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, udílení cenných rad a trpělivou pomoc.

OBSAH

ÚVOD	6
CÍL PRÁCE	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 CHARAKTERISTIKA NÁRODNÍHO JAZYKA	8
1.1. Český národní jazyk a jeho vývoj	9
1.2 Čeština mezi ostatními jazyky	11
1.2.1 Genetická klasifikace češtiny	11
1.2.2 Typologická klasifikace češtiny	12
2 SLOVNÍ ZÁSoba	13
2.1 Vztah centra a periferie ve slovní zásobě češtiny	14
2.2 ZPŮSOBY OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSoby	15
2.2.1 Tvoření nových slov	15
2.2.2 Přenášení slovního významu	16
2.2.3 Spojování slov v sousloví	17
2.2.4. Přejímání slov z jiných jazyků	17
3 ÚTVARY ČESKÉHO NÁRODNÍHO JAZYKA	18
3.1 Spisovné útvary	18
3.2 Nespisovné útvary	19
3.2.1 Územní diferenciacie	19
3.2.2. Sociální diferenciacie	20
4 SLANG VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ	24
4.1 VÝZKUMY A STUDIE ZAMĚŘENÉ NA STUDENTSKÝ SLANG.....	25
SHRNUTÍ	26
PRAKTICKÁ ČÁST	27
5 OBLAST A METODIKA PRŮZKUMU	27
5.1 Oblast průzkumu	27
5.2 Skupina respondentů	28
5.3 Metoda průzkumu	28
6 VÝSLEDKY PRŮZKUMU	29
6.1 Názvy vyučovacích předmětů	29
6.2 Názvy klasifikačních stupňů	36

6.3 Závěry vycházející z dotazníkového šetření	41
6.4 Srovnání s jinými výzkumy.....	42
7 NÁMĚTY PRO PEDAGOGICKOU PRAXI	43
ZÁVĚR	44
POUŽITÁ LITERATURA	45
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	46
PŘÍLOHY.....	47

ÚVOD

Jazyk, řeč, schopnost mluvit a vyjadřovat se, tímto se člověk odlišuje jiným ostatním živočišným druhům. S jazykem jako dorozumívacím prostředkem se člověk, přesněji dítě, setkává často ještě před svým narozením. Později je jazyk vnímám dítětem prostřednictvím rodičů, rodinných příslušníků nebo dalších dospělých osob v jeho bezprostředním okolí. Také v dětském kolektivu se dítě setkává s jazykem jako dorozumívacím prostředkem a formou komunikace. Můžeme říct, že prostřednictvím jazyka poznáváme svět okolo nás. Zásadní význam pro nás má jazyk mateřský, tedy jazyk český, čeština. Nejen však jako komunikační prostředek, ale především také jako jeden ze symbolů autonomního národa s bohatou historií.

I v procesu vzdělávání má český jazyk své čestné místo. Vzpomeňme, že spolu s matematikou nás provázel po celou dobu trvání základní školní docházky. Později jsme z něj dělali přijímací zkoušky na střední školy a v závěru se s ním setkali také u zkoušky maturitní.

Důležitost českého jazyka dokládáme citací Jana Nerudy, který prohlásil: *„Krásná, čistá, svatá řeč mateřská! Záhřevná jako slunce samo a jako jaro i léto plodná a živná! Zahřívá naše srdce, řídí náš cit, vede náš rozum. Stále nám připomíná, co je sprosté a nevhodné, a poukazuje nás k tomu, co milého, jemného, šlechetného...*

*Bez mateřštiny není myšlenek, není rozvoje duševního. Hledme my sobě své mateřštiny! V ní je vzdělanost naše. Ne podle množství různých vědomostí, nýbrž podle toho, jak s větší či menší jasností umíme myslit a myšlenky své sdělovat. Pak tu ovšem nestačí snad ona znalost mateřštiny, které jsme nabyli v rodině nebo ve škole, mateřštině potřeba se doučovat po celý život. Jazyk je jako les, podle kraje, podle podnebí má sice určitý ráz, ale změna je v něm věčná. Člověk se nikdy mateřštině zcela nedoučí, je to jako s každou lidskou dokonalostí a úkolem člověka je, aby se dokonalosti alespoň co možná přibližoval“.*¹

Člověk se může naučit mluvit a psát i cizími jazyky, ale je velmi obtížné naučit se jim tak dobře, aby úplně všechny své myšlenky a city uměl vyjádřit stejně přesně a výstižně jako ve svém jazyce mateřském. Proto také se obvykle každému člověku zdá jeho mateřský jazyk nejdokonalejší (nebo i nejkrásnější) ze všech jazyků, které zná. Přitom však ani celé bohatství svého mateřského jazyka neznáme v úplnosti.²

¹ MELICHAR, J., STYBLÍK, V. *Český jazyk*. Praha: SPN, 1983, s. 7. ISBN 14-567-83.

² STYBLÍK, V. et al *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN, 2004, s. 15. ISBN 807235-018-8.

CÍL PRÁCE

Tato bakalářská práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na část teoretickou a část praktickou. Hlavním cílem teoretické části bude bližší představení slangu, především pak slangu školního prostředí. Neméně důležité je však také zakotvení slangu v jazykovém systému, proto budou v teoretické části přiblíženy základní pojmy týkající se českého národního jazyka, především jeho charakteristika, historie a zařazení do ostatních jazykových skupin. Na tuto kapitolu bude logicky navazovat kapitola o slovní zásobě, jež je nedílnou součástí národního jazyka. Důležitá je pro nás především část věnující se způsobům obohacování slovní zásoby. V teoretické části se také budeme zabývat útvary českého národního jazyka, kde slang zaujímá své místo. Slangu školního prostředí a problematice mluvy mládeže budeme věnovat samostatnou kapitolu, neboť žakovský slang je ústředním tématem této práce.

Praktická část práce bude vytvořena na základě odpovědí na položky dotazníku, které jsme získali od žáků základní školy. Na základě tohoto výzkumu budou získané slangové názvy seřazeny dle jejich četnosti a frekvence užití. U těchto slangových názvů chceme také vyložit jejich původ a způsoby tvoření. V praktické části práce mimo jiné zaměříme také na generovou problematiku, chtěli bychom totiž zjistit, zda existují rozdíly v tom, jaké slangové názvy pro známky a předměty používají děvčata a jaké chlapci. Pokusíme se také vysledovat rozdíly mezi slangovými názvy, které používají žáci nižších a vyšších tříd druhého stupně základní školy. Náš výzkum nakonec také srovnáme s ostatními výzkumy, které na obdobná témata již proběhly.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA NÁRODNÍHO JAZYKA

Národní jazyk lze definovat jako souhrn výrazových a významových prostředků, jež používají jako nástroj myšlení a dorozumění příslušníci jednoho národa nebo etnika, které pojí historická, společenská, kulturní a politická sounáležitost.³ V národním jazyce se také odráží celkový vývoj společnosti, máme na mysli první uvědoměle používané primitivní pokřiky a první slova *Homo sapiens* až po dnešní plně rozvinutý lingvistický systém národního jazyka. Svědectví o společenských, kulturních a politických změnách ve společnosti nejcitlivěji odráží slovní zásoba národního jazyka.

Označením jazyka jako národní postihujeme i skutečnost, že jazyk je jedním ze základních znaků novodobého národa. Pro svůj význam se uvádí na prvním místě mezi ostatními znaky, jimiž jsou zejména pospolitost území, hospodářského a kulturního života i psychického založení. Je tedy výrazem jednoty národa, má národně reprezentativní funkci, slouží příslušníkům všech jeho společenských vrstev, spojuje nás s pokoleními našich předků i s těmi, kteří přijdou po nás. Je hlavním nástrojem vzdělávání i prostředkem společenského uplatnění každého člena národního kolektivu, jeho vytříbenost je i předpokladem a nástrojem správného myšlení. Z těchto skutečností pak vyplývají naše povinnost národní jazyk nejen poznávat a zdokonalovat se v jeho užívání, ale také o něj pečovat a rozvíjet jeho výrazové bohatství.⁴ Pojem národního jazyka je spjat spíše s vědami společenskými než s jazykovědou, ta totiž věnuje pozornost útvarům, jimiž se národní jazyk projevuje. Jazykový útvar je v podstatě jazyková struktura s jednou funkcí nebo funkcemi několika. Jazyková struktura je pak množina vztahů mezi jazykovými jednotkami. Vztahy mezi jednotlivými útvary jazyka vytvářejí makrosituaci specifickou pro určitý národní jazyk, tzv. jazykovou situaci. Mimo jiné národní jazyk představuje soubor integrovaných výrazových prostředků vymezený územně, uvnitř diferenciovaný funkčně a teritoriálně, stratifikovaný sociálně.⁵ Národní jazyk je tedy jev neobyčejně bohatý a pestrý, pro jeho územní vymezení, vnitřní diferenciaci a sociální stratifikaci je zřejmé, že některé jeho funkce bude lépe plnit jazyk spisovný a jiné zase nespisovné útvary jazyka. Pro nás tedy vyplývá, že jednostranné zaměření na spisovný jazyk nebo jenom na jeho nespisovné útvary znamená určité ochuzení, a to nejen pro jazykovědu.

³ MUŽÍKOVÁ, O. et al. *Odmaturuj! z českého jazyka*. Brno: Didaktis, 2007, s. 6. ISBN 978-80-7358-082-7.

⁴ HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, s.r.o., 2010, s. 24. ISBN 80-86041-30-1.

⁵ ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Praha: Jazykověda, 2003, s. 45. ISBN 80-86642-00-3.

1.1. Český národní jazyk a jeho vývoj

Národním jazykem na našem území, tedy národním jazykem Čechů, Moravanů a Slezanů, je jazyk český, čeština. Není však jazykem jenom Čechů žijících v České republice, je však také jazykem Čechů, kteří žijí i jinde ve světě. České osídlení bychom mohli najít například v severním Chorvatsku, ve Vídni, v americkém Texasu, v Chicagu, v Kanadě, ale také i jinde ve světě.

Český jazyk patří mezi slovanské jazyky, které se vydělily ze společného jazyka Slovanů – z praslovanštiny. Praslovanština se však nezachovala, ale poznatky o ní byly získány srovnáním jednotlivých slovanských jazyků. Velmi při tom pomohla znalost jazyka staroslověnského, kterým Konstantin a Metoděj šířili v 9. století na našem území křesťanství a který byl prvním spisovným jazykem slovanským. Druhým nejstarším psaným jazykem slovanským se stala čeština. Vyvinula se na základě jazyka jednoho ze západoslovanských kmenů, kmene Čechů, který sídlil na našem území. Z jazyka českého kmene se stal jazyk celého českého přemyslovského státu. Spisovný jazyk český ovšem vznikl později, formoval se postupně. Prošel historickým vývojem, který trvá už déle než tisíc let. Nejprve byla do latinských textů vpisována jen jednotlivá česká slova a krátké přípisky.⁶ Nejstarší dochovaná česká věta v naší mateřštině je připsaná v Litoměřicích na listině z roku 1057.⁷

Vlastní samostatný český jazyk můžeme bezpečně sledovat z českých památek jazykových i literárních od konce 13. století, na jednotlivých slovech vložených nebo připsaných do latinských rukopisů od 11. století, některé znaky českého jazyka se objevují už ve staroslověnských památkách z 10. a 11. století (v *Kyjevských listech* a *Pražských zlomcích*). Od začátku 14. století existuje čeština jako poměrně vyspělý literární a kulturní jazyk značně jednotný. Zároveň s tímto postupným vytvářením českého národního jazyka v období feudálním dochází i k poměrně rychlému vnitřnímu vývoji češtiny, zejména v období 12.-16. století, a to ve všech jejích rovinách, v mluvnici i ve slovní zásobě. V souvislosti s tímto vnitřním vývojem a s upevňujícím se feudálním systémem se zároveň začala čeština diferencovat teritoriálně – vznikala místní nářečí (dialekty). Společenské podmínky vývoje českého národního jazyka nebyly však vždy příznivé. Období rozkvětu, tato období byla především období 14. století a období humanismu vystřídána dlouhým obdobím úpadku po bitvě na Bílé hoře. Opětovný rozkvět národního jazyka pak nastal v národním obrození, český jazyk se začal znovu uplatňovat ve všech oblastech lidské činnosti jako nejdokonalejší a nejpohotovější prostředek komunikace mezi příslušníky našeho národa. Naše

⁶STYBLÍK, 2004, s. 19-21.

⁷TEJNOR, A. et al. *Český jazyk I-IV. pro střední školy*. Praha: SPN, 1984, s. 361.

mateřština se dále rozvíjela nejen ve vazbě na stoupající společensko-politické potřeby prudce se rozvíjejícího národního společenského a politického života, zejména po vzniku československé samostatnosti v roce 1918, ale i bohatou produkcí děl slovesného umění všech žánrů, odborné literatury a publicistiky.⁸ Na konci 20. let se také vyhraňuje Pražský lingvistický kroužek, který přichází s konceptem jazykové kultury.⁹ Tento rozvoj se podařilo zpomalit jen okupantům v letech nacistické poroby v letech 1939-1945.¹⁰

Vývoj našeho jazyka však neustále pokračuje. Po roce 1945 jsme svědky toho, jak v období budování socialismu vznikají četná nová slova (*nástěnka, zlepšovatel, svazák, pětiletka* apod.) a některá starší slova nabývají nového významu (*pionýr, družina* apod.).¹¹ Válečné a poválečné období přineslo i úplně nové vědní obory, vynálezy a pracovní postupy a s tím vším se musela vyrovnat i odborná terminologie – postupně se objevily a do běžné komunikace rozšířily termíny jako radar, proudový motor, tryskové letadlo, umělá družice,...

V současné době jsou vytvořeny dostatečné podmínky k všestrannému uplatnění češtiny jako národního jazyka i k jejímu dalšímu rozvíjení v souladu s potřebami a cíli moderní demokratické společnosti.¹² Jako současnou češtinu označujeme jazyk posledních dvou až tří generací, tedy zhruba od 20. let minulého století. V tomto období dochází ke změnám zejména v oblasti syntaxe a slovní zásoby (v poslední době hlavně pod vlivem angličtiny). V Čechách pokračuje proces nivelizace (vyrovnávání zbývajících rozdílů) nářečí, která se ztrácejí pod vlivem migrace obyvatel, gramotnosti, médií a moderních komunikačních technologií.¹³

Situaci češtiny dnes, tedy v prvních letech 21. stol., lze však hodnotit celkem pozitivně – český národ má v současnosti všechny podmínky ke klidnému kulturnímu a hospodářskému životu. Nejvlastnější projev jeho národní identity, totiž čeština, je dnes vyspělým jazykem, žijícím v přirozeném kontaktu s ostatními jazyky evropských kultur, a díky své funkční diferencovanosti je schopna plnit všechny náročné úkoly, které na ni klade moderní společnost.¹⁴

⁸Hubáček, 2010, s. 23-24.

⁹CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum, 2010. s. 34. ISBN 978-80-246-1743-5.

¹⁰Hubáček, 2010, s. 23-24.

¹¹Melichar, Styblík, 1983, s. 11.

¹²Hubáček, 2010, s. 23-24.

¹³Cvrček, 2010, s. 34.

¹⁴Miroslav komárek dějiny českého jazyka 58

1.2 Čeština mezi ostatními jazyky

Jestliže bychom chtěli češtinu řadit do jazykových skupin, které jsou si nějakým způsobem podobné, máme několik možností. Buď můžeme vysledovat její genetické kořeny, tedy budeme hledat příbuznost mezi ní a jinými jazyky, které vznikly ze společného základu, prajazyka, nebo můžeme hledat společné rysy systémové, např. způsob, jak vyjádřit gramatické významy.¹⁵

1.2.1 Genetická klasifikace češtiny

Genetická klasifikace jazyka, tedy hledání příbuznosti mezi jazyky a zkoumání jejich minulosti, rozděluje jazyky do jazykových rodin a v jejich rámci do skupin. Dle genetického zařazení patří čeština mezi jazyky indoevropské, spolu s většinou evropských jazyků, jako je například angličtina, němčina, francouzština, španělština, latina, řečtina apod., ale i s řadou jazyků indických a jiných. Indoevropská jazyková rodina je jen jednou z několika jazykových rodin (dalším zástupcem je třeba jazyková rodina uralská, do které taky patří některé evropské jazyky, např. maďarština a finština), ale co do počtu mluvčích je nejrozsáhlejší. Indoevropská jazyková rodina se skládá z několika stovek příbuzných jazyků, mezi které patří většina evropských, ale i některé asijské, především indické a íránské jazyky. Evropské jazyky se dále dělí na několik skupin: slovanské (mezi které patří čeština), baltské, germánské, románské a keltské, patří k nim i několik jazyků izolovaných: řečtina, albánština a další.¹⁶

Slovanské jazyky se ze skupiny indoevropských jazyků vydělují na základě některých společných jazykových rysů a na základě společné části slovní zásoby, která ukazuje, že se vyvinuly ze společného základu, praslovanštiny. Ze slovanských jazyků má čeština nejbliže ke slovenštině, lužické srbštině a polštině, patří tedy k jazykům západoslovanským, mezi další slovanské jazyky patří například ruština, ukrajinština, běloruština (východoslovanské jazyky) nebo slovinština, chorvatština, srbština, bulharština, makedonština (jihoslovanské jazyky). Z dalších evropských jazyků jsou slovanským nejbližší jazyky baltské, např. litevština a lotyšština.¹⁷

¹⁵ Cvrček, 2010, s. 27.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Cvrček, 2010, s. 28.

1.2.2 Typologická klasifikace češtiny

Typologie se zabývá většinou současným stavem jazyků a snaží se zařadit každý jazyk do jazykového typu charakterizovaného určitou skupinou navzájem si blízkých strukturních vlastností (fonologických, morfologických nebo syntaktických).¹⁸

Dle lexikální typologie patří čeština mezi jazyky flexivní, to znamená jazyk, který má flexi, ohýbání probíhá pomocí koncovek: skloňování jmen a časování sloves. Pro jazyky flexivního typu je charakteristické, že jedna koncovka mívá více mluvnických významů.¹⁹ Například koncovka slova *žen-ám* vyjadřuje zároveň tři významy: že jde o ženský rod, dativ a množné číslo.²⁰ Na druhé straně mívá tentýž význam nebo kombinace týchž významů různé prostředky vyjadřování.²¹

V rámci typologie se jazykovým typem myslí ideální konstrukt, kombinace navzájem si blízkých vlastností, kterému ve skutečnosti úplně neodpovídá žádný jazyk, jednotlivé jazyky, tedy i čeština, jsou vždycky smíšené a mají i některé rysy ostatních typů.²² Těmito typy jsou:

- **izolační typ** – pád se vyjadřuje pomocí předložek, např. vzor *stavení (do stavení, ze stavení, k stavení)*;
- **aglutinační typ** – každá mluvnická kategorie má zvláštní koncovku, aglutinační typ se obecně projevuje v odvozování předponami;
- **polysyntetický typ** – příznačné je velké množství složenin, v češtině např. adjektivní složeniny: *světlezelený*;
- **vnitroflexivní typ** – obměna samohlásek uvnitř kmene: *přítel-přátel*.

Příkladem jazyků flexivních jsou slovanské jazyky, až na bulharštinu a makedonštinu, které tíhnou k typu izolačnímu. K izolačnímu typu patří například francouzština, k aglutinačnímu maďarština – patří k jazykům ugrofinským spolu s finštinou a estonštinou, nikoli k jazykům indoevropským. Vnitroflexivního typu je arabština, polysyntetický charakter slovtvorby je silně patrný v němčině.²³

¹⁸Cvrček, 2010, s. 27.

¹⁹ČECHOVÁ, M. A KOL. *Čeština - řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. s. 20. ISBN 80-85866-57-9.

²⁰Cvrček, 2010, s. 28.

²¹Tamtéž.

²²Tamtéž.

²³Čechová, 2000, s. 20.

2 SLOVNÍ ZÁSoba

Slovní zásoba tvoří souhrn všech slov daného jazyka, která se v něm vyskytují. Jejich počet však nejde s úplností stanovit, velikost slovní zásoby se totiž stále mění. Pro představu o velikosti slovní zásoby národního jazyka slouží velké výkladové slovníky, pro současnou češtinu však tyto slovníky zatím nejsou vytvořeny, proto jako nejrozsáhlejší výkladový slovník českého národního jazyka považujeme *Příruční slovník jazyka českého*, který pochází z let 1935-1957 a obsahuje 250 000 hesel, slov. Na tomto velkém bohatství slovní zásoby češtiny se podílejí nejen slova spisovná, ale také slova nespisovná, především pak slangismy, argotismy a profesionalismy.

Můžeme tedy říct, že v naší slovní zásobě je uloženo více než čtvrt miliónu slov, i když ani tento počet není úplný, neboť velikost slovní zásoby je velmi nesnadné určit. Sami uživatelé jazyka všechna slova, která jsou uložena v jeho slovní zásobě, neznají, pro jejich dorozumění je totiž znát ani nemusejí, proto tedy z hlediska užívání slov rozlišujeme slovní zásobu aktivní (zahrnuje slova užívaná v běžné komunikaci, a to jak mluvené, tak písemné a obsahuje přibližně 5000 slov) a pasivní (zahrnuje slova, jimž uživatelé rozumějí, ale nepoužívají jich). V současné době obsahuje pasivní slovník průměrného uživatele s odborným středoškolským vzděláním asi 50 000 jednotek. Profesor Příhoda ve svých pracích uvádí, že k běžnému mluvení a psaní stačí asi 1500 slov, naopak profesor Šmilauer zase říká, že jednotlivci ovládají 3000 až 10 000 slov. Tato čísla nám mohou sloužit jako přibližné odhady, rozsah slovní zásoby určuje totiž celá řada faktorů, a to například vzdělání, profese, věk, nářeční původ apod. Záleží však jen a jen na každém z nás, jak o svou slovní zásobu pečujeme, neboť velikost slovní zásoby jednotlivce je věcí silně individuální.

Pro srovnání uvedeme, že při výzkumech bylo zjištěno, že aktivní slovní zásoba v celoživotním díle Karla Čapka činí 68 000 různých slov, jen v knize *Obyčejný život* užil asi 4 858 různých slov. V celoživotním díle Bohumila Hrabala nalezneme 46 900 různých slov a kupříkladu Eduard Bass ve své populární knize *Cirkus Humberto* užil až 8 673 různých slov. Také Angličané spočítali, že jejich významný literát William Shakespeare užil ve svých dílech téměř 30 000 různých slov.

Rozlišení aktivní a pasivní slovní zásoby vyplývá z užívání jazyka a netýká se jeho struktury. Podle vnitřního uspořádání slovní zásoby rozlišujeme v ní jako její stabilní část jádro a ostatní proměnlivou slovní zásobu, periférii.²⁴

²⁴ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*: Učeb. pro vys. šk. Praha: SPN, 1986, s. 14.

2.1 Vztah centra a periférie ve slovní zásobě češtiny

Centrum slovní zásoby každého jazyka tvoří jádro.²⁵ Jádro slovní zásoby je charakterizováno původem a trvalostí, strukturou, významem a užíváním.²⁶

Původ a trvalost slov

Slova jádra slovní zásoby jsou jejím historickým základem. Tvoří je slova stará zůstávající v jazyce po dlouhá časová období, mnohdy po několik staletí. Setrvalostí těchto slov se udržuje kontinuita jazykového dorozumívání mezi generacemi i mezi epochami.²⁷

Jádro naší slovní zásoby tvoří slova prajazyková, praslovanská nebo jen západoslovanská, pračeská, přejatá z jiných jazyků ve staré době a zdomácnělá, přejatá později a později vzniklá.

Struktura slov

Jádrová slova jsou slova nemotivovaná, neutrální. Slouží jako základ pro další tvoření slov, především odvozováním a skládáním.

Význam slov

Z významového hlediska označují jádrová slova nejdůležitější skutečnosti spjaté se životem společnosti. Jedná se hlavně o okruhy příbuzenských vztahů, obydlí, jeho částí a zařízení, částí lidského a zvířecího těla, zvířat domácích i divokých, rostlin a jejich částí, přírodních skutečností, lidských výrobků, nástrojů, oděvů, potřeb, základní vlastností, nejdůležitějších dějů a základní vztahy prostorové či směrové a časové.

Užívání slov

Jádrová slova jsou nepostradatelná pro běžnou komunikaci. Jejich počet je poměrně nízký, ale frekvence v jazykových projevech činí asi 90 % celkového počtu užívaných slov.

Periférii slovní zásoby tvoří naopak slova, která jsou málo používaná a málo frekventovaná, mohou to být například slova zastarávající nebo termíny používané úzkým okruhem odborníků.²⁸ Periferie je proměnlivá a tvoří větší část slovní zásoby.

²⁵ Cvrček, 2010, s. 76.

²⁶ Hauser, 1986, s. 14.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Cvrček, 2010, s. 77.

2.2 Způsoby obohacování slovní zásoby

Slovní zásoba češtiny se stále vyvíjí, protože s rozvojem společnosti vzniká potřeba pojmenovat nové skutečnosti.²⁹ Slovní zásobu obohacujeme několika způsoby, těmito způsoby jsou: tvoření nových slov, přenášení slovního významu, spojování slov v sousloví a přejímáním slov z jiných jazyků.

2.2.1 Tvoření nových slov

Nová slova se v češtině tvoří třemi základními postupy: odvozováním, skládáním a zkracováním.³⁰

Odvozování

Odvozování (derivace) je nejčastější způsob tvoření slov v češtině. Rozumí se jím tvoření slov s novým významem pomocí předpon, přípon, popřípadě koncovek připojovaných ke slovu základovému. Odvozováním vznikají slova odvozená (deriváty),³¹ např. *ryba- rybář, les-prales, trn-trní* aj.

Skládání

Skládání (kompozice) je tvoření nového slova ze dvou, řidčeji tří slov nebo slovotvorných základů. V češtině je ve srovnání s odvozováním méně časté. Skládáním vznikají slova složená (kompozita).³² Složená slova používají nejčastěji v odborných názvech,³³ například *trojúhelník, cukrovar, svítiplyn* aj.

Zkracování

Zkracování (abreviace) je způsob tvoření nových pojmenování zkrácených částí základových slov. Věcný význam slov se při zkracování nemění. Zkracováním vznikají zkratky a slova zkratková.³⁴ Zkracují se obvykle názvy států, institucí, podniků, výrobků,³⁵ např. *ČR* (Česká republika), *ČTK* (Česká tisková kancelář), *IRA* (Irská republikánská armáda), *Čedok* (Česká dopravní kancelář), *sitkom* (situační komedie), *Sazka* (sázková kancelář) aj.

²⁹ Styblík, 2004, s. 43.

³⁰ Styblík, 2004, s. 44.

³¹ Mužiková, 2007, s. 36.

³² Tamtéž.

³³ Styblík, 2004, s. 49.

³⁴ Mužiková, 2007, s. 36.

³⁵ Styblík, 2004, s. 50.

2.2.2 Přenášení slovního významu

Přenášení významu je jeden ze základních způsobů obohacování slovní zásoby. Mezi druhy takového přenosu patří metafora a metonymie.

Metafora

Přenášením významu slov na základě vnější podobnosti denotátů vznikne metafora. Společný znak, na jehož základě přenos proběhl, nemusí být podstatný, zato bývá velmi nápadný, př. *zub v ústech x zub pily* (podobnost tvaru), *cihlový dům x cihlová barva* (podobnost v barvě), *pata nohy x pata hory* (podobnost v umístění), *ručička u hodinek* (ve funkci). Metafory obvykle rychle ztrácejí na působnosti-lexikalizují se. Mnohé se již staly neutrálními pojmenováními (*oční jamky*, *bubínek v uchu*, *kohoutek u vodovodu*). Nevhodné jsou takzvané popletené metafory, které vznikají kontaminací dvou synonymních metafor, př. *ožehavý oříšek* (z „*ožehavý problém*” a „*tvrdý oříšek*”). Jmenné metafory se zakládají na podobě kvality (*bojovný kohout*), vnějšího vzhledu (*kohoutek pušky*), kvantity (*povodeň nových knih*), vnějších okolností (*jádro věci*). Často jde o slova zdobnělá (*jazyček*, *kohoutek*).

Metonymie

Přenášení významu slova na denotát, který váže s původním denotátem souvislost vnitřní, se nazývá metonymie, př. *hlídka* (hlídání x lidé, kteří hlídají), *psaní* (děj x dopis).

Spojení *vypít sklenici* znamená vypít tekutinu ve sklenici. Podobně přenesení jmen fyziků na fyzikální jednotky (např. *ampér*), autora na jeho dílo (např. *číst Čapka*), materiálu na výrobek (např. *nosit králíka*), děje na předměty (např. *taška na učení*), dále *samota u lesa*, *Londýn hlásí...*³⁶

Synekdocha

Druhem metonymie je synekdocha, při níž se zaměřuje pojmenování celku a části. Pojmenování části se přenáší na celek (např. *kolo* jako součást i jako jízdní kolo), pojmenování celku se přenáší na část (např. *angrešt* jako rostlina i plod).³⁷

³⁶ Mužíková, 2007, s. 29.

³⁷ Tamtéž.

2.2.3 Spojování slov v sousloví

K pojmenování některých skutečností užíváme spojení dvou nebo více slov takové ustálené spojení slov označující jenu věc nazýváme sousloví: *jižní pól, černé uhlí, skok do výšky*. Nejčastěji jsou sousloví tvořena spojením přídavného jména v úloze shodného přívlastku se jménem podstatným: *městský úřad, rodné číslo, cestovní kancelář*. Vyskytují se však i sousloví jiných typů: *mlýnek na mák, nemoc z povolání, domov mládeže*.³⁸

2.2.4. Přejímání slov z jiných jazyků

Slova přejatá nejsou v dnešní češtině (stejně jako v jiných kulturních jazycích) úplně nově vytvořenou vrstvou slovní zásoby. Do českého jazyka se přejímala slova z různých jazyků už od nejstarších dob a přejímají se dosud. Ve staré době byla s příchodem křesťanství a jeho kultury přejata slova pocházející z bohoslužebných jazyků: řečtiny a latiny, např. *biskup, mše, kříž, škola, tabule, žák*. Později k nim přibyla další slova: *akademie, univerzita, rektor* aj. Z němčiny přejímala čeština slova od středověku až do nové doby. Pocházejí z ní slova jako *šlechta, hrabě, rytíř, říše*, slova označující nástroje, materiály a výrobky různých řemesel, např. *hoblík, klempíř, plech, plotna, smalt, špendlík*. Z francouzštiny jsou do češtiny přejata slova politického života: *prezident, parlament*, názvy jídel: *žervé, pyré, omeleta, želatina, paštika*, z jiných oblastí *bufet, žampion, kostým, plisé, inženýr, garáž, volant*. Italského původu jsou slova z oblasti hudební: *tenor, soprán, klarinet, mandolína, trombon*, názvy jídel: *makaróny, špagety, piškot, pizza*. Z angličtiny pocházejí slova z oblasti sportu: *sport, tenis, hokej, fotbal, trénink, windsurfing*, názvy jídel: *džem, džus, biftek*; názvy z moderní hudby: *džez, country, pop, rock*, v poslední době hlavně slova z oblasti počítačů: *displej, internet, skener, level*. V době národního obrození přejala čeština mnoho slov ze slovanských jazyků, zejména z ruštiny: *vzduch, vesmír, tuleň* a z polštiny: *okres, věda, vzor, sled'* aj. V češtině jsou i jednotlivá slova přejatá z orientálních a exotických jazyků: např. z arabštiny slova *algebra, admirál*, z čínštiny *čaj, sója*, z indiánských jazyků *čokoláda, totem, týpí, kánoe*, z eskymáčtiny *iglů, kajak*.³⁹

Mnohá přejatá slova se vžila a přizpůsobila se hláskovou stavbou a pravopisem slovům domácím, např. *škola, křída, brýle, hotel*. Jiná slova se pocíťují jako cizí, a to zvláště ta, která se od domácích slov odlišují hláskovou stavbou a pravopisem: *laser, make-up, country* aj.⁴⁰

³⁸ Styblík, 2004, s. 35.

³⁹ Styblík, 2004, s. 37.

⁴⁰ Styblík, 2004, s. 38.

3 ÚTVARY ČESKÉHO NÁRODNÍHO JAZYKA

Český národní jazyk má různé podoby (variety, varianty), které se liší v určitých prostředcích hláskoslovných, tvaroslovných, syntaktických nebo lexikálních, jichž se užívá v odlišných komunikačních situacích a jež zároveň odrážejí regionální nebo sociální svázanost mluvčího nebo pisatele s určitým prostředím.⁴¹

Český národní jazyk není nijak jednotný útvar. Čeština je jazykem mnohvrstevnatým a rozrůžňuje se na útvary, které tvoří národní jazyk, tedy útvary národního jazyka. Těmito útvary jsou spisovné útvary národního jazyka a nespisovné útvary národního jazyka.

3.1 Spisovné útvary

Spisovné útvary českého národního jazyka obsahují pouze spisovnou češtinu a její mluvenou formu, češtinu hovorovou.

Spisovná čeština

Jako spisovná čeština se obvykle chápe kodifikovaný útvar českého národního jazyka, který má funkci národně reprezentativní. Užívá se v úředních dokumentech, v oficiální komunikaci a v médiích, alespoň ve veřejnoprávních. Jde o soustavu pravidel, jejichž dodržování je v určité komunikaci závazné, norma přitom určuje nejen to, jak se má psát, ale předepisuje také správnou výslovnost. Kodifikace spisovné češtiny je obsažena především v *Pravidlech českého pravopisu*, *Slovníku spisovného jazyka českého* a *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Střediskem kodifikace je Ústav pro jazyk český ČAV.⁴²

Spisovné češtiny se užívá zejména ve všech oblastech oficiálního styku, v úřadech, ve školách, v masově sdělovacích prostředcích, v odborné a převážně také v umělecké literatuře. Spisovná čeština se jeví jako celonárodně závazný, funkčně nejvyšší a prestižní útvar národního jazyka, má nejpropracovanější a nejbohatší výrazové prostředky.⁴³

Studium spisovné češtiny obvykle obsahuje nauku o zvukové stránce (jež se týká především, ale nejen hláskosloví), kterou se zabývá fonetika a fonologie, nauku o správné výslovnosti, tj. ortoepii, o písemné stránce jazyka, tj. grafémiku a ortografii (nauku o pravopise), nauku o slově, která zahrnuje lexikologii a frazeologii, dále tvarosloví, tj. morfologii, a tvoření slov, tj. derivologii, a nauku o větě, tj. syntax. Tím však není vyčerpán předmět studia češtiny. K uvedeným disciplínám se řadí i nauka o textu, teorie textu.

⁴¹ URL: <<http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/igstema1.htm>> [cit. 2013-01-29].

⁴² HUGO, J., ed. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf, 2009, s. 10. ISBN 978-80-7345-198-1.

⁴³ Hubáček, 2010, s. 25.

Hláskosloví (fonologie, fonetika a fonémika) a grafémika pracují s dvojicí pojmů foném – hláska, grafém – písmeno, nauka o slově s pojmy pojmenování a slovo, nauka o větě (a souvětí) s pojmy výpověď a věta, teorie textu s pojmy jazykový projev/komunikát a text. Nauka o textu dříve nebyla do soustavných mluvnic začleňována. Tato disciplína se rozvíjí teprve v posledních desetiletích, starší je stylistika, která se věnuje otázkám stylu.⁴⁴

Hovorová čeština

Hovorová čeština je variantou spisovného jazyka, jde o jeho mluvenou podobu, užívá se v polooficiálních, respektive v neoficiálních mluvených projevech. Hovorové výrazy, na rozdíl od spisovných v užším smyslu, mají různou míru „nespisovnosti“.⁴⁵

Hovorová čeština má oproti spisovné češtině uvolněnější stavbu, je méně přesná, někdy citově zabarvená, neužívá knižních tvarů. Hovorová čeština je tolerantnější vůči nespisovným prvkům, které se nejprve stávají hovorovými variantami spisovných prostředků, později mohou zcela přejít do spisovné vrstvy jazyka (např. dříve nesprávné *píšu* nahradilo tvar *píši*, hovorová varianta *Pražák* postupně nahrazuje zastarávající *Pražan*).⁴⁶

3.2 Nespisovné útvary

Nespisovné útvary českého národního jazyka dále členíme podle zeměpisného rozvrstvení (územní diferenciacie), k němuž řadíme nářečí, tedy dialekty a nadnářečním útvary, interdialekty a sociálního rozvrstvení (sociální diferenciacie), tj. profesní mluva, slangy a argot.

3.2.1 Územní diferenciacie

Územní (regionální) diferenciacie současné češtiny v porovnání s několika jinými jazyky (např. s němčinou, ale i se slovenštinou) není však tak výrazná. Tato diferenciacie je tím větší, čím vzdálenější je region od centra, od Prahy, přitom více přibývá odlišností ve směru na východ než na západ.⁴⁷

⁴⁴ Čechová, 2000, s. 9.

⁴⁵ Hugo, 2009, s. 11.

⁴⁶ Mužíková, 2007, s. 7.

⁴⁷ Čechová, 2000, s. 25.

Dialekt

Teritoriálně omezený nespisovný jazykový útvar se označuje jako nářečí (dialekt), respektive teritoriální dialekt. V Čechách se nářečí významněji udržela jen v okrajových oblastech (Chodsko, Podkrkonoší). Na Moravě se stále udržují tři tradiční nářečí – hanácké (střední a jihozápadní Morava, zhruba západně od řeky Moravy), moravskoslezské (jihovýchodní Morava, východně od řeky Moravy) a severně od něj nářečí lašské.⁴⁸

Nářečí místní jsou jazykové útvary strukturní, neboť mají své specifické prostředky zvukové, slovníkové i mluvnické.⁴⁹

Na základě nářečí vznikl i spisovný jazyk český, a to nářečí užívaného v centru země, tedy středočeského. Během samostatného vývoje se však spisovný jazyk od svého východiska vzdálil.⁵⁰

Interdialekt

Pojem nářečí se někdy používá zejména pro malé oblasti, na větším území, kde se drobné rozdíly vyrovnávají, vzniká tzv. nadnářečí (interdialekt). Nejvýznamnějším interdialektem je obecná čeština, která je dnes v neoficiálních projevech používána na celém území Čech a značné části Moravy.⁵¹ Na základě středočeského interdialektu vznikla obecná čeština, která je rozšířená na většině našeho území a proniká do literatury, filmu i médií. Ze všech nespisovných útvarů národního jazyka má nejvyšší komunikativní funkci.

3.2.2. Sociální diferenciac

Vedle územní diferenciac nespisovných útvarů národního jazyka existuje i diferenciac sociální, kterou se vydělují profesní mluvy, slangy a argot, útvary, které nemají vlastní gramatiku, ale jen slovník a frazeologii.⁵²

Útvary vymezené podle hledisek sociálních jsou sociolekty. Na rozdíl od dialektů je nelze považovat za útvary strukturní (nemají své prostředky mluvnické), realizují se především jako specifické vrstvy slovní zásoby na mluvnické bázi některého strukturního útvaru národního jazyka (nejčastěji na bázi obecné nebo hovorové češtiny, méně často na bázi nářečí).⁵³

⁴⁸ Hugo, 2009, s. 10.

⁴⁹ Hubáček, 2010, s. 25.

⁵⁰ Tejnor, 1984, s. 346.

⁵¹ Hugo, 2009, s. 10.

⁵² Hubáček, Jandová, Svobodová, 2002, s. 27.

⁵³ Tamtéž.

Profesní mluva

Nespisovná mluva příslušníků stejného povolání, stejné profese. Dříve se počítala ke slangu, dnes se vyděluje zvlášť a označuje se jako profesní mluva. Je založena na spisovném jazyce, avšak v zájmu ekonomie vyjádření dochází např. ke zjednodušení vyjádření víceslovných názvů univerbizací.⁵⁴

Argot

Argot, mluva deklasovaných společenských vrstev. Usiluje o vyjádření solidarity příslušné skupiny, popřípadě o to, aby mu příslušníci ostatních vrstev nerozuměli (známý je argot zlodějský). Dochází k významovým posunům v oblasti lexikální: *káča* (pokladna), *chechtáky* (peníze). Některá argotická slova přešla do obecné češtiny i do češtiny hovorové: *prachy* (peníze), *prkenice* (velká peněženka).⁵⁵

Za argot se považuje mluva podsvětí, přičemž význam jednotlivých slov není nezasvěcenému posluchači patrný na první pohled.

Český argot se vyvíjel ruku v ruce s argotem německým. Ten je starší a podstatně lépe zdokumentovaný, na jeho vývoji si můžeme ilustrovat řadu obecných jevů, které z větší části platí i pro argot český. Více než polovina slov německého argotu má hebrejský základ. Při pohledu na česká slova hebrejského původu lze zjednodušeně říci, že jen menší část z nich jsme získali přímo od našich někdejších židovských spoluobčanů (*hochmes*, *chucpe*, *košer*, *mešuge*, *nebach* aj.), většina slov k nám přešla přes německý argot.⁵⁶

Slang

Jednotlivé definice slangu se různí, protože slang jako součást vrstev nespisovného jazyka je obvykle spojován například s argotem, profesní mluvou nebo dialekty. Ostatně, tyto postupy lze předpokládat, protože mezi uvedenými útvary nespisovného jazyka existuje jen úzká hranice a všechny nesou společné znaky. Zásadním znakem je fakt, že nepřísluší součástí spisovného jazyka. Dalším znakem je jeho užívání obvykle skupinou lidí, nikoli tedy celou populací. Stručně řečeno, je slang mluva profesních a zájmových skupin se specifickou slovní zásobou a frazeologií. Mezi jeho charakteristické rysy patří krácení dlouhých slov a redukce víceslovných pojmenování.⁵⁷

⁵⁴ Čechová, 2000, s. 26.

⁵⁵ *Český jazyk pro I.-IV. ročník středních škol: (mluvnická a stylistická část)*. 3. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1997, s. 15.

⁵⁶ Hugo, 2009, s. 20.

⁵⁷ Králík a kolektiv každá den s češtinou 4E8

Jednotnou a jednoznačnou definici slangu je nesnadno určit, proto si uvedeme definice slangu některých našich lingvistů:

Přemysl Hauser chápe slang takto: „*Nespisovná slovní zásoba spjatá se sociálním prostředím, a to s pracovním nebo zájmovým.*“⁵⁸

Marie Čechová přináší stručnou definici: „*Slang je nespisovné výrazivo zájmové skupiny.*“⁵⁹

Jako poslední si uvedeme definici slangu podle Jaroslava Hubáčka, našeho předního lingvisty:

„*Slang je svébytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy speciálních pojmenování realizované v běžném (nejčastěji polooficiálním a neoficiálním) dorozumívacím styku lidí, vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace a jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či zájmové sféře.*“⁶⁰

Závěrem lze konstatovat, že i když jsou tyto jednotlivé definice slangu v leccem různé, v každé se vyskytuje fakt, že slang je útvarem nespisovného jazyka a je užíván skupinou lidí, která je něčím spjatá. Nabízí se však otázka, proč vůbec slangové názvy vznikají. Aspekty vzniku slangových názvů mohou být jednak jazykové a jednak mimojazykové. Aspekty jazykové jsou především: nespisovnost, komunikativní funkčnost, systémovost, pojmová diferenciacie, odborné názvosloví, vyjádření expresivity a vhodnost pro mluvené jazykové projevy. Aspekty mimojazykové jsou zastoupeny hlavně: uzavřeností a výjimečností určitého prostředí, věkovým a sociálním složením příslušníků určitého prostředí a psychickými faktory.

Slangy jsou obohacovány obdobným způsobem jako národní jazyk, jehož jsou nedílnou součástí. Slangové názvy známe především, jako podstatná jména, méně často pak jako slovesa a v omezené míře jako jména přídavná a příslovce.

Pro slang platí, že je jazykem sdruženého celku jednotlivců, které něco spojuje, v tomto případě se může například jednat o společné povolání, způsoby trávení volného času nebo zájmy. Tyto skupiny si potom vytváří svá pojmenování pro věci a činnosti, které jsou součástí jejich pracovního nebo zájmového prostředí a jsou jim „denním chlebem“. Dělení slangu podle pracovního či zájmového prostředí má velmi rozličné spektrum dílčích členů, tedy druhů slangu, např. slang železničářský, vojenský, policejní, kartářský, lékařský,

⁵⁸ Hauser, 1986, s. 23.

⁵⁹ Čechová, 2000, s. 26.

⁶⁰ Hubáček, 2010, s.27.

zahradnický, elektrikářský, novinářský, cirkusácký, slang sportovců, uživatelů drog, myslivců, rybářů, včelařů, motoristů, pracovníků hromadné dopravy, pracovníků poštovních úřadů, pracovníků rozhlasu, televize, divadelní slang, v neposlední řadě také slang žákovský a studentský. Toto dělení je však značně zavádějící, pro příklad uvedeme slang železničářský, kdy jeden uživatel tohoto druhu slangu může být zaměstnanec železnice, kdežto druhý uživatel může mít železnici jako koníčka.

V současnosti se stále více stírají hranice a rozdíly mezi činnostmi čistě pracovní na straně jedné a činnostmi „jen“ zájmovou na straně druhé, existuje totiž řada činností, které jsou pro jednoho prací, profesí, pro druhé zájmem.⁶¹ Tento stav se také odráží v lexikografické praxi: za slangové se tady považuje i to, co řada autorů nazývá profesním.⁶²

⁶¹ Hubáček, 1981, s. 18.

⁶² Tamtéž.

4 SLANG ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ

Mezi slangy, které jsou nedílně spjaté se školou a jejím prostředím řadíme slang žákovský a slang studentský. Náš výzkum je však zaměřen na cílovou skupinu dívek a chlapců ve věku 11 až 15 let. Toto rozmezí věku odpovídá tomu, že bychom mohli pojmenovat naši cílovou skupinu jednak jako žáky, ale jednak také jako studenty, a to proto, že děti ve věku 11-14 jsou označovány jako žáci, zatímco mládež od 15. roku je považována již za studenty, nicméně i na víceletých gymnáziích jsou všichni označeni jako studenti, bez ohledu na jejich věk. Proto tedy nebudeme vydělovat slang žákovský a studentský, ale zvolili jsme název takový, který zahrnuje oba zmíněné slangy, tímto názvem je slang školního prostředí.

Slang školního prostředí tvoří nespisovné výrazivo, které je určitým způsobem vázané na školu a její prostředí. Takové výrazivo je tvořené a užívané jednak žáky, studenty, ale částečně pak i jejich učiteli a ostatními pracovníky škol. Tento druh slangu zaujímá mezi slangy zvláštní místo, nelze jej totiž zařadit ani mezi slangy profesní, ani mezi slangy zájmové. Pravdou však je, že určité prvky profesního i zájmového prostředí ve slangu školního prostředí nalezneme. Rozdílnost od ostatních slangů vyplývá ze specifík samotného školního prostředí. Tato specifika jsou dána především tím, že školní prostředí je prostředí značně proměnlivé, co se jeho složení týče. Všichni totiž víme, že starší žáci ze škol odcházejí a noví žáci přicházejí. Tímto je ještě více přispíváno k proměnlivosti slovní zásoby slangu, ta je však také do jisté míry ovlivněna lokálně, což může znamenat, že každá škola, nebo dokonce každá třída, může mít své vlastní specifické slangové názvosloví. Slovní zásoba tohoto druhu slangu je tedy omezena časově i místně. Ale i přes tyto skutečnosti je jeho slovní zásoba tvořena názvy, které přejímaly mladší od starších. Jsou to především obvyklé a vžité slangové názvy související se školním prostředím, např. *děják*, *anglina*, *ruská jednička*,... Slang školního prostředí je však oproti profesním slangům velmi proměnlivý, dynamicky se může měnit i v průběhu jedné generace, důvodem těchto dynamických změn v rámci tohoto slangu je touha po originalitě a snaha žáků a předčít některé již známé slangové názvy, které se ve školním prostředí vyskytují. Tento postup je také důvodem, proč mají některé slangové názvy vázané na školní prostředí mnoho synonymních výrazů.

Kdybychom posuzovali slang školního prostředí z hlediska jazykového, zjistíme, že se na jeho vzniku podílejí jazyková hravost a vynalézavost, které se snaží odlišit od spisovného jazyka, který je ve školách častý.

Školní prostředí má některé vzdáleně shodné rysy např. s prostředím vojenským. Mnozí žáci pocítí ují nedobrovolnost svého pobytu ve škole, mají strach z učitelů, někteří vůči nim cítí značnou antipatii. Spolu s tím je žák vystaven někdy silnému tlaku uvnitř kolektivu, děti i dospívající dokáží být velmi krutí, i když – na rozdíl od prostředí vojenského – fyzické projevy jsou méně časté. Šikanování v psychické oblasti však může být stejně nepříjemné. K tomu přistupují další „etologické“ atributy života v kolektivu, touha vyniknout, partnerské vztahy a konkurence v nich, respektive obecně interakce mezi oběma pohlavími. Oberpfälcerův postřeh o školní třídě, která ...bývá pevný celek, v němž platí „jeden za všechny, všichni za jednoho“... již zdaleka neplatí všeobecně a zní dnes jako nostalgické připomenutí starých časů.⁶³

4.1 Výzkumy a studie zaměřené na studentský slang

Školní slang také často poutá pozornost jazykovědců a stává se tak předmětem různých vědeckých studií. Důkazem jsou studie věnované studentskému slangu. Nejstarší mezi takovými vědeckými pracemi je jednoznačně stať *Argot a slangy* Františka Jílka - Oberpfälcera, který se zde již v roce 1934 zabýval slangem studentským a vojenským. Studium studentského slangu se zabýval také např. Lumír Klimeš – *Dnešní studentský slang* (1957), *Slang plzeňských studentů* (1964), Jaroslav Hubáček - *K dnešnímu stavu studentského slangu* (1965), Bedřich Téma – *Mluva studentů východního Těšínska* (1966), Josef Kolařík – *Mluva mládeže a studentů v Gottwaldově* (1972), Pavol Odaloš – *Mládežnický slang* (1983), Josef Štěpán - *K dynamice současného studentského slangu* (1988), František Uher – *Školský slang a jeho neologizace z hlediska kultury řeči* (1989), Alena Jaklová – *Mění se studentský slang?* (1993), aj.

Že mluva mládeže a slang studentů žáků jsou stále aktuálními tématy, nám dokládají také novější výzkumy zabývající právě touto problematikou. Zde můžeme uvést například výzkum s názvem *Žakovský slang*, který vytvořil Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky v roce 2006. Současnou mluvou mládeže studentským slangem se ve svých pracích rovněž zabývá např. Kateřina Rysová – *Slangový projev mládeže* (2003), Květa Rysová – *Slangové výrazy žáků* (2003), Jiří Kostečka – *Slangové výrazy středoškoláků* (2004), Ana Petrov a Bojana Matić - *Studentský slang – rozdíly a podobnosti mezi srbským a českým studentským slangem* (2006), Jana Valoušková - *Aktuální stav studentského slangu na vybraných školách Jihomoravského kraje* (2007), Kateřina Jechová – *Slangové výrazy v mluvě žáků 2. stupně ZŠ* (2008), aj.

⁶³ Hugo, 2006, s. 36.

Shrnutí

V teoretické části jsme charakterizovali český národní jazyk, vzpomenuli jeho historii, zhodnotili jeho současný stav a ukázali, kde je místo češtiny v rámci jazykového systému. V rámci teoretické části jsme také charakterizovali slovní zásobu českého národního jazyka a přiblížili útvary českého národního jazyka, kde jsme se ponejvíce zabývali slangem. Ústřednímu tématu této bakalářské práce, slangu školního prostředí, jsme se věnovali v kapitole číslo 4.

V části praktické pak bude vyhodnoceno dotazníkové šetření, které nám ukáže, užívání slangových názvů ze školního prostředí děvčaty a chlapci a žáky nižších a vyšších ročníků druhého stupně základní školy. Hypoteticky lze přepokládat, že se v používání slangových názvů mezi těmito cílovými skupinami budou vyskytovat určité rozdíly. Domníváme se, že například slangové názvy předmětů a známek, které užívají dívky, budou spíše zdrobnělé. Také předpokládáme, že slangové názvy užívané mladšími žáky budou více umírněné a ne tak nápadité, jak tomu předpokládáme u žáků starších. V praktické části bakalářské se tedy dozvíme, zda se nám hypotézy potvrdí, či ne. Získané slangové názvy pak budou dále rozpracovány, a to tak, že na nich aplikujeme teoretické poznatky z první části bakalářské práce, především způsoby tvoření slov a etymologii slangových názvů.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 OBLAST A METODIKA PRŮZKUMU

5.1 Oblast průzkumu

Průzkum byl proveden na 1. základní škole v Holešově. Holešov je město nacházející se v okrese Kroměříž, ve Zlínském kraji, 20 km severozápadně od Zlína, 16 km od Kroměříže. Leží na západě Hostýnských vrchů, na hranici Hané a Valašska na řece Rusava. Nejstarší zmínka o Holešovu pochází z roku 1141. Městem se Holešov stal ve 14. století. Počet obyvatel, přibližně 12 500, zahrnuje také obyvatele místních částí Dobrotice, Količín, Tučapy a Žopy.⁶⁴

1. základní škola Holešov je jednou ze tří holešovských základních škol. Ve školním roce 2012-2013 bylo otevřeno celkem 25 tříd, z toho pro 1. stupeň 10 tříd a pro 2. stupeň 15 tříd. Školu navštěvuje celkem 544 žáků⁶⁵, a to nejen z Holešova a jeho místních částí, ale také žáci dojíždějící z okolních obcí (např. Prusinovice, Hlinsko pod Hostýnem, Rusava, Přílepy, Pacetluky).

Obrázek č. 1: Zlínský kraj

⁶⁴ URL: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Holešov>> [cit. 2013-01-20].

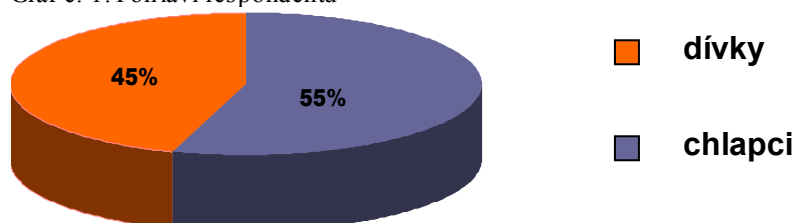
⁶⁵ URL: <http://www.1zsholesov.cz/?page_id=341> [cit. 2013-01-20].

5.2 Skupina respondentů

Průzkum byl proveden u žáků 6.-9. tříd. A zúčastnilo se ho celkem 100 respondentů ve věku od 11 do 15 let, z toho 55 chlapců a 45 dívek.

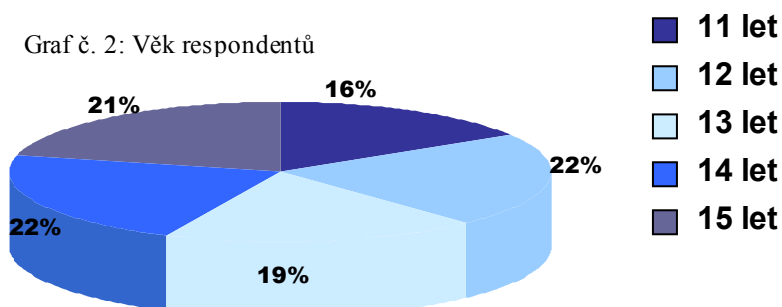
Pohlaví respondentů

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

Věk respondentů

Graf č. 2: Věk respondentů

5.3 Metoda průzkumu

Průzkum proběhl formou dotazníku, protože dotazník je oblíbenou výzkumnou metodou, lze získat potřebné informace od velkého počtu respondentů.⁶⁶

Žákům základní školy byl předložen dotazník obsahující celkem 22 spisovných názvů, a to 17 názvů vyučovacích předmětů a 5 názvů klasifikačních stupňů, úkolem žáků bylo doplnit slangové názvy. Respondent mohl v dotazníku uvést i více slangových názvů konkrétního vyučovacího předmětu nebo klasifikačního stupně. Při tvorbě dotazníku jsme vycházeli ze školního vzdělávacího programu konkrétní základní školy.

⁶⁶ SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 86.

6 VÝSLEDKY PRŮZKUMU

Odpovědi dotazovaných jsou ovlivněny různými faktory, které se potom odráží v jejich odpovědích. Tyto faktory představují především věk dotazovaných, žáci staršího školního věku se totiž často snaží dát najevo svou individualitu, proto se v jejich vyjadřování vyskytují neobvyklé výrazy např. *germánština*, *los šticoš*, *numero uno*. Jedním z faktorů, které ovlivňují mluvu žáků je i samotné školní prostředí, kde se odrážejí vztahy mezi žáky navzájem (žáci v období puberty jsou snadno ovlivnitelní, především svými spolužáky), ale také vztahy mezi žáky a učiteli. Odpovědi dotazovaných jsou ovlivněny také vztahem k danému předmětu a jeho oblíbeností u žáků, což se pak odráží ve vzniklých slangových názvech např. *hodina otroctví*, *debka*. Mluvu a používání slangových názvů žáků nepochybně ovlivňuje i rodina a místo bydliště. Nelze však neuvést ani značný vliv médií. Slangové výrazy, které jsme od respondentů získali, jsme zaznamenali do tabulek a vyhodnotili frekvenci jejich užití. Tyto názvy jsme potom také rozdělili do jednotlivých oblastí. K těmto oblastem řadíme:

6.1 Názvy vyučovacích předmětů

Český jazyk

Nejčastějším slangovým výrazem žáků pro český jazyk byl uveden výraz *čeština*. Tento výraz je univerbizovanou formou sousloví český jazyk a již dávno patří do jazyka spisovného. V pořadí druhým nejčastějším výrazem je výraz *čejina*, tento výraz vznikl pomocí příponového odvozování femininním sufixem *-na*. Výrazy *čeják* a *česák* jsou také výsledky příponového odvozování, v tomto případě maskulinním sufixem *-ák*. V případě ojedinělého výrazu *čé jé* se při vzniku názvu uplatnilo zkracování, konkrétně se tedy jedná o fonickou zkratku.

Tabulka č. 1: Kvantifikace slangových názvů předmětu Český jazyk

Český jazyk					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>čeština</i>	100	45	55	58	42
<i>čejina</i>	49	37	12	33	16
<i>čeják</i>	46	20	26	34	12
<i>česák</i>	32	18	14	26	6
<i>čé jé</i>	2	0	2	0	2

Literatura

V rámci předmětu českého jazyka je vyučována i literatura, pro pojmenování literatury žáci používají slangové výrazy. Jsou to výrazy vzniklé především příponovým odvozováním femininními a maskulinními sufíxy –*ška*, –*ša*, –*ák*, ale také krácením (*litra*) nebo připodobněním si práci s čítankou k prvnímu stupni základní školy (*čtení*).

Tabulka č. 2: Kvantifikace slangových názvů předmětu Literatura

Literatura					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>litoška</i>	27	15	12	13	14
<i>litoša</i>	24	14	10	12	12
<i>litrák</i>	11	6	5	3	8
<i>litra</i>	8	0	8	0	8
<i>liřák</i>	4	1	3	2	2
<i>čtení</i>	3	1	3	0	3

Anglický jazyk

Původní sousloví anglický jazyk je žáky nejčastěji přeměněno na univerbizovaný, ale plně spisovný výrazy *angličtina*. Univerbizací prošly také slangové názvy jako *ájina* a *anglina*, oba názvy jsou odvozeninami a s femininními sufíxy –*ina*, –*na*. Anglické pojmenování předmětu potom předurčuje vznik slangového názvu, kterým žáci také anglickému jazyku přezdívali (*ingliš*).

Tabulka č. 3: Kvantifikace slangových názvů předmětu Anglický jazyk

Anglický jazyk					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>angličtina</i>	93	44	49	64	29
<i>anglina</i>	88	40	48	46	42
<i>ajina</i>	64	38	26	36	28
<i>ingliš</i>	12	2	10	7	5

Německý jazyk

Pro slangová pojmenování německého jazyka žáci ve všech případech využívají univerbizace, hojně je také využito příponové odvozování jak femininními, tak maskulinními sufixy (*-ina*, *-na*, *-ák*). Výraz *šprechtění* vychází z německého *die Sprache*, což znamená „jazyk, řeč“ nebo také „mluva“. Název *germánština* zase vychází z pojmenování „Germán“, tedy příslušník starověkého kmene Germánů, kteří se vyskytovali v Evropě a jejich potomky jsou dnešní národy hovořící germánskými jazyky. Ojedinelý výraz *fašistina* zřejmě odráží pohnutou historii Německa.

Tabulka č. 4: Kvantifikace slangových názvů předmětu Německý jazyk

Německý jazyk					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>němčina</i>	92	39	53	52	40
<i>němčina</i>	78	32	46	42	36
<i>němčák</i>	31	17	14	23	8
<i>němák</i>	28	12	16	18	10
<i>šprechtění</i>	27	14	13	7	20
<i>germánština</i>	4	0	4	0	4
<i>fašistina</i>	2	0	2	0	2

Dějepis

Slangové názvy pro dějepis, které žáci uvedli, co se kvantitativně týče, nejsou zvláště bohatá. Při tvoření těchto slangových pojmenování bylo nejčastěji užito krácení výrazu s využitím pouze maskulinních sufixů *-ák*, *-zl*.

Tabulka č. 5: Kvantifikace slangových názvů předmětu Dějepis

Dějepis					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>děják</i>	86	39	47	48	38
<i>dějzl</i>	52	23	29	18	34

Občanská výchova

Nejčtenějším slangovým označením občanské výchovy je u žáků univerbizovaný výraz *občanka*. Druhým nejčtenějším výrazem je *občanství*, pocházející ze staršího názvu předmětu „výchova k občanství“.

Tabulka č. 6: Kvantifikace slangových názvů předmětu Občanská výchova

Občanská výchova					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>občanka</i>	100	45	55	58	42
<i>občanství</i>	3	1	2	0	3

Rodinná výchova

Univerbizovaný výraz *rodinka* je mezi žáky nejčastějším a jediným označením rodinné výchovy. Žádné jiné varianty slangových názvů pro rodinnou výchovu žáci neuvedli.

Tabulka č. 7: Kvantifikace slangových názvů předmětu Rodinná výchova

Rodinná výchova					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>rodinka</i>	100	45	55	58	42

Zeměpis

Pro slangová označení zeměpisu se u žáků objevují výrazy jako *zempl*, *zemák*, *zemrlík*, nebo dokonce *trolopis*. Tato slangová pojmenování předmětu jsou především zkrácenými tvary slova, tedy výsledky abreviace, která jsou následně upravena maskulinními sufixy *-ák* nebo se může také jednat o deminutiva již odvozených názvů. Název *trolopis* má potom základ v přezdívce vyučujícího.

Tabulka č. 8: Kvantifikace slangových názvů předmětu Zeměpis

Zeměpis					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>zempl</i>	92	39	53	48	44
<i>zemák</i>	64	18	46	36	28
<i>zemplík</i>	7	3	4	7	0
<i>trolopis</i>	2	0	2	0	2

Matematika

Mezi slangovými názvy pro matematiku u žáků jednoznačně převažuje výraz *matika*. Jedná se o výraz vzniklý krácením s užitím haplologie. Žáci, jejichž je matematika oblíbeným předmětem, uvedli název *matematicka*, jedná se o deminutivum. Naopak žáci, kteří k matematice nemají zrovna kladný vztah, uvedli názvy jako *otročina* nebo sousloví *hodina otroctví*, je zde tedy patrné přenášení významu.

Tabulka č. 9: Kvantifikace slangových názvů předmětu Matematika

Matematika					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>matika</i>	100	45	55	58	42
<i>matematicka</i>	9	7	2	9	0
<i>počty</i>	8	5	3	8	0
<i>otročina</i>	3	0	3	0	3
<i>hodina otroctví</i>	2	0	2	0	2

Přírodopis

Předmět přírodopis je označován pouze jedním slangovým názvem, *příraz*.

Tabulka č. 10: Kvantifikace slangových názvů předmětu Přírodopis

Přírodopis					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>příraz</i>	100	45	55	58	42

Fyzika

Při tvoření slangových názvů žáky pro fyziku bylo využito zkrácení původního názvu a následná úprava, v tomto případě výhradně femininními, sufixy *-ina*, *-a*. Také zde se objevuje ovlivnění anglickým názvem předmětu (*fyziks*).

Tabulka č. 11: Kvantifikace slangových názvů předmětu Fyzika

Fyzika					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>fyzina</i>	81	34	47	43	38
<i>fýza</i>	76	44	32	42	34
<i>fyziks</i>	26	8	18	4	22

Chemie

Chemie je ve slangovém jazyce žáků označována skoro familiárně jako *chemča* nebo *chemoška*. Oba názvy jsou výsledkem příponového odvozování s využitím femininních sufixů. Za povšimnutí stojí výraz *chemák*. Jedná se totiž o zajímavou kombinaci feminina a maskulinního sufixu. Činnosti, které asociují chemii, daly za vznik názvu citoslovečnému názvu *bum bum*.

Tabulka č. 12: Kvantifikace slangových názvů předmětu Chemie

Chemie					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>chemča</i>	58	30	28	16	42
<i>chemoška</i>	43	22	21	6	37
<i>chemák</i>	7	7	0	7	0
<i>bum bum</i>	2	0	2	2	0

Hudební výchova

Na příkladu hudební výchovy se opět setkáváme s jazykovou ekonomikou, kdy víceslovné názvy v běžné řeči bývají nahrazovány názvy jednoslovnými. Původní název *hudební výchova* je nejčastěji univerbizován ve slangový výraz *hudebka*. Užitím metonymie vznikl název *hudebna*, podle učebny, kde je tento předmět vyučován. Podle činnosti, která je náplní vyučovací jednotky, se mezi žáky vžil název *zpívání*. Žáci, kteří nemají hudební výchovu v oblíbenosti, nazývají předmět *depka*, název vznikl podobností výrazů *hudebka* a *depka*, tedy slangovým označením „deprese“, kterou trpí žáci nucením zpívat před celou třídou.

Tabulka č. 13: Kvantifikace slangových názvů předmětu Hudební výchova

Hudební výchova					
slangový výraz	četnost celkem	Četnost dívky	Četnost chlapci	Četnost 11-13 let	Četnost 14-15 let
<i>hudebka</i>	100	45	55	58	42
<i>hudebna</i>	18	11	7	4	14
<i>zpívání</i>	17	15	2	14	3
<i>depka</i>	8	3	5	0	8

Výtvarná výchova

Dvouslovný název výtvarná výchova je opět univerbizován na výraz *výtvarka*. Tento výraz je u žáků nejrozšířenější. Další slangové pojmenování výtvarné výchovy je *kreslení*, název je uveden podle činnosti, která se stává obvyklou náplní hodin výtvarné výchovy, jedná se však o ojedinělý případ.

Tabulka č. 14: Kvantifikace slangových názvů předmětu Výtvarná výchova

Výtvarná výchova					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>výtvarka</i>	100	45	55	58	42
<i>kreslení</i>	5	2	3	0	5

Pracovní činnosti

U žáků nejrozšířenějším a nejčastějším slangovým označením předmětu pracovní činnosti je univerbizovaný výraz *pracovky*. Mezi děvčaty je naopak hojně rozšířen výraz *kuchyňky*, vzniklý podle cvičné kuchyně, kde se předmět vyučuje.

Tabulka č. 15: Kvantifikace slangových názvů předmětu Pracovní činnosti

Pracovní činnosti					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>pracovky</i>	100	45	55	58	42
<i>kuchyňky</i>	43	43	0	43	0

Tělesná výchova

Tělocvik, univerbizovaná podoba slovního spojení tělesná výchova, je nejběžnějším označením pro tento předmět. Nejedná se již však o slangový výraz, ale o výraz běžně užívaný. Příponovým odvozováním s maskulinním sufixem vznikl další název pro tělesnou výchovu, *tělák*. Někteří žáci také nazývají tělesnou výchovu deminutivem *tělásek*.

Tabulka č. 16: Kvantifikace slangových názvů předmětu Tělesná výchova

Tělesná výchova					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>tělocvik</i>	96	42	54	52	44
<i>tělák</i>	93	38	55	49	44
<i>tělásek</i>	14	2	12	11	3

Informatika

Informatika bývá žáky označována rozličnými názvy. Nejčastějším názvem jsou *počítače*, podle výuky vykonávané na počítačích. V anglickém názvu pro počítač, má základ výraz *komply*, jde o počestělou zkomoleninu slova „*computer*“. Označení předmětu fonickou zkratkou *IKtéčko* pochází ze zkratky IKT (informační a komunikační technologie). Zkrácením vznikly také výrazy *infa* a *infoška*, dále upraveny koncovkou *-a* a sufixem *-oška*.

Tabulka č. 17: Kvantifikace slangových názvů předmětu Informatika

Informatika					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>počítače</i>	87	38	49	72	15
<i>komply</i>	36	12	24	12	24
<i>IKtéčko</i>	24	14	10	4	20
<i>infa</i>	22	14	8	2	20
<i>infoška</i>	18	12	6	16	2

6.2 Názvy klasifikačních stupňů

Klasifikační stupně, známky, zaujímají u žáků významné místo při tvoření slangových názvů. Je tedy patrné, že známky při klasifikaci jsou pro žáky velmi bohatým inspiračním zdrojem. Jak vyplývá ze závěrů dotazníkových šetření, žáci uvedli u každého klasifikačního stupně hned několik tvarově rozličných slangových výrazů.

1 - výborný

Pro klasifikační stupeň 1, tedy výborný, žáci nejčastěji uváděli ustálené výrazy jako *jedna*, *za jedna*, *jednička*, ale také slangové výrazy tvořené především příponovým odvozováním s využitím femininních i maskulinních sufixů *-ina* (*jedina*), *-inka* (deminutivum *jedinka*), *-as* (*jedñas*). Některé názvy jsou ovlivněny přejímáním z cizích jazyků – *jednotka* (slovenština), *ajncka* (odvozeno z německého *eins* = 1), *numero uno* (italština), *adina* (ruština). U jiných je patrné přenášení podobnosti – *vlaštovka* (přísluví o tom, že jedna vlaštovka jaro nedělá), *bič* (podobnost tvaru), *ruská pětka* (název vychází z tvrzení, že ruská stupnice známkování je opačná), *palec nahoru* (označení zdárné skutečnosti pocházející z dob starověkého Říma). Žáci, kteří nebývají často klasifikováni touto známkou, ji označují jako *překvapení*, *haluz* (náhoda) nebo adverbium *dobře já*.

Tabulka č. 18: Kvantifikace slangových názvů klasifikačního stupně 1

Výborný					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>jednička</i>	100	45	55	58	42
<i>jedna</i>	100	45	55	58	42
<i>za jedna</i>	94	45	55	58	42
<i>ruská pětka</i>	48	22	26	32	16
<i>ajncka</i>	32	18	14	21	11
<i>jednotka</i>	18	11	7	12	6
<i>jedňas</i>	12	8	4	9	3
<i>jedinka</i>	10	6	4	7	3
<i>bič</i>	9	3	6	8	1
<i>numero uno</i>	7	2	5	3	4
<i>vlaštovka</i>	6	2	4	5	1
<i>adina</i>	4	3	1	4	0
<i>jedina</i>	4	3	1	4	0
<i>palec nahoru</i>	3	1	2	0	3
<i>překvapení</i>	2	0	2	0	2
<i>haluz</i>	1	0	1	0	1
<i>dobře já</i>	1	0	1	0	1

2 - chvalitebný

Jako nejfrekventovanější označení klasifikačního stupně chvalitebný uváděných žáky se jeví být názvy *dvojka*, *dva*, *za dva*. Tato označení dvojky však nepatří mezi slang. Nejfrekventovanější slangová označení pro tento klasifikační stupeň jsou názvy *dvoja*, *ruská čtverka*, *dvoječka*. Méně časté jsou potom názvy *dvoják*, *labuť* a víceslovný název *druhý nejlepší*. Haplologií vznikl název *dvoja*. Příponovým odvozováním a následnou úpravou maskulinním sufixem *-ák* vznikl název *dvoják*, femininním sufixem *-ečka* deminutivum *dvoječka*. Přenášení podobnosti se potom uplatňuje v názvu *labuť*. Žáci ale také používají i mutiverbizované názvy jako, *ruská čtverka*, nebo *druhý nejlepší*.

Tabulka č. 19: Kvantifikace slangových názvů klasifikačního stupně 2

Chvalitebný					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>dvojka</i>	100	45	55	58	42
<i>dva</i>	94	45	49	58	36
<i>za dva</i>	92	45	47	58	34
<i>dvoja</i>	42	20	22	25	17
<i>ruská čtverka</i>	34	15	19	20	14
<i>dvoječka</i>	29	17	12	18	11
<i>dvoják</i>	7	2	5	7	0
<i>labuť</i>	2	0	1	0	2
<i>druhý nejlepší</i>	1	0	1	0	1

3 - dobrý

Nejvíce frekventované názvy klasifikačního stupně dobrý, které žáci uváděli, jsou názvy *trojka*, *tři*, *za tři*, jsou to především názvy ustálené, ne však slangové. Nejčastější slangová označení klasifikačního stupně dobrý jsou žáky uváděné názvy *troja*, *troječka*, *trojec*. V menší míře zastoupení jsou potom názvy jako *lidovka* a *středovka*. Metaforické názvy *ěčko* a *vrána* se zdají být spíše ojedinělými.

Nejčastějšími způsoby tvoření slangových názvů pro klasifikační stupeň 3 je příponové odvozování, a to jak femininními sufixy *-ečka* (deminutivum *troječka*), tak maskulinními sufixy *-ec* (*trojec*). Haplologií vznikl název *troja*. Pro svou pozici uprostřed hodnotící stupnice je známka 3 často označována jako *středovka* nebo *lidovka*. Ojedinělé je potom přenášení podobnosti (*ěčko*, *vrána*).

Tabulka č. 20: Kvantifikace slangových názvů klasifikačního stupně 3

Dobrý					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>trojka</i>	100	45	55	58	42
<i>tři</i>	100	45	55	58	42
<i>za tři</i>	97	45	52	58	39
<i>troja</i>	44	21	23	27	17
<i>troječka</i>	33	18	15	16	17

<i>trojec</i>	10	4	6	2	8
<i>středovka</i>	8	2	6	0	8
<i>lidovka</i>	7	3	4	0	7
<i>ěčko</i>	1	0	1	0	1
<i>vrána</i>	1	0	1	0	1

4 - dostatečný

Nejčtenějším výrazem pro klasifikační stupeň dostatečný jsme se setkali s nejvíce frekventovanými názvy jako *čtverka*, *čtyři*, *za čtyři*. Tyto, třebaže nejčtenější, názvy opět nejsou slangové. Ze slangových názvů pro tento klasifikační stupeň se potom jeví být nejčtenějšími názvy *štice* a *ruská dvojka*. Méně časté jsou pak slangové názvy jako *židle*, *čtverson* a deminutiva *židlička* a *stolička*. Názvy *čtverák*, *čtverec* a víceslovné názvy *ještě to jde* a *los šticoš* jsou spíše ojedinělé.

U známky 4, se setkáváme s následujícími způsoby tvoření slangových názvů. Koncovkové odvozování maskulinními sufixy *-ec*, *-ák*, *-son*, z nich poté pocházejí názvy jako *čtverec*, *čtverák*, *čtverson*. Velmi často bývá klasifikační stupeň 4 žáky označován jako *štica*. Přenášení podobnosti je patrné z názvů *stolička*, *židlička*, *židle*. Objevují se ale také víceslovné názvy, především *ruská dvojka* a *ještě to jde*. Velmi zvláštním případem je výraz *los šticoš*, tento exotický výraz spojuje španělský určitý člen *los* a upravený slangový název pro známku 4 – *štica*.

Tabulka č. 21: Kvantifikace slangových názvů klasifikačního stupně 4

Dostatečný					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>čtverka</i>	100	45	55	58	42
<i>čtyři</i>	98	45	53	58	40
<i>za čtyři</i>	93	42	51	48	45
<i>štica</i>	65	26	39	37	28
<i>ruská dvojka</i>	36	14	22	16	10
<i>židle</i>	8	2	6	2	6
<i>čtverson</i>	5	1	4	0	5
<i>stolička</i>	4	1	3	2	2
<i>židlička</i>	4	3	1	3	1
<i>čtverák</i>	3	0	3	3	0

<i>čtverec</i>	2	0	2	0	2
<i>ještě to jde</i>	2	0	2	0	2
<i>los šticoš</i>	1	0	1	0	1

5 - nedostatečný

Poslední klasifikační stupeň, nedostatečný, žáci nejčastěji zvou tradičně *pětkou*, *pět*, *za pět*. Nejfrekventovanější slangová označení pětky žáci uvedli názvy jako *kula*, *baňa*, *ruská jednička*, *čistý průstřel* a *bůro*. Setkali jsme se ale také s ojedinělými slangovými názvy jako *pěťák*, *pěťour* nebo viceslovný název pětky *ani se neptej*.

Způsoby tvoření pro slangová označení klasifikačního stupně nedostatečný jsou především: koncovkové odvozování s maskulinními sufixy, tak vznikají názvy jako *pěťák* nebo *pěťour*. Grafická podoba čísla pět, především jeho baňaté břicho, dalo za vznik výrazům *kula* a *baňa*. Znamka pět je synonymem pro nejhorší možný výsledek klasifikace, je tedy oprávněně často nazývána jako *plný počet* či *čistý průstřel*. Výraz *bůro* pochází z argotického označení pro pětikorunu. Označení klasifikačního stupně nedostatečný multiverbizovanými výrazy je pak skryto v názvech *ruská jednička* nebo *ani se neptej*, tak totiž někteří žáci odpovídají doma na otázku co bylo ve škole.

Tabulka č. 22: Kvantifikace slangových názvů klasifikačního stupně 5

Nedostatečný					
slangový výraz	četnost celkem	četnost dívky	četnost chlapci	četnost 11-13 let	četnost 14-15 let
<i>pětka</i>	100	45	55	58	42
<i>pět</i>	92	45	47	54	38
<i>za pět</i>	87	45	42	47	20
<i>kula</i>	83	37	46	52	21
<i>baňa</i>	54	29	25	32	22
<i>ruská jednička</i>	42	23	19	30	12
<i>čistý průstřel</i>	40	18	22	14	26
<i>plný počet</i>	39	16	20	18	21
<i>bůro</i>	26	4	22	11	15
<i>pěťák</i>	5	2	3	5	0
<i>pěťour</i>	3	1	2	3	0
<i>ani se neptej</i>	1	0	1	0	1

6.3 Závěry vycházející z dotazníkového šetření

Z odpovědí žáků na položky dotazníkového šetření, které jsme provedli, vyplývá jev, na který byl celý náš výzkum zaměřen, a to rozdíly v používání slangových názvů u dívek a chlapců a rozdíly v používání slangových názvů u žáků ve věku 11-13 let a žáků ve věku 14-15 let, tedy žáků 6. a 7. tříd a žáků 8. a 9. tříd.

Bereme však v úvahu, že téma slangu, používání slangových výrazů, mluva mládeže a studentský a žakovský slang jsou oblíbená, aktuální témata, která byla mnohokrát zpracována na různých vědeckých úrovních, proto náš výzkum slouží jako prostředník důkazu rozdílů mluvy a používání rozdílných výrazů chlapců a dívek a mladších a starších žáků druhého stupně základní školy. Třebaže jsou tyto rozdíly v užívání slangových názvů u těchto skupin relativně malé, s jistotou však můžeme říct, že existují a jejich existence jsme podložili získanými příklady.

Porovnáme-li odpovědi na položky uvedené v dotazníku, zjistíme, že dívky ve většině případů používají více zdrobnělých výrazů (*matematička, kuchyňky, IKTěčko*), familiérních výrazů (*chemča*) a názvů vzniklých koncovkovým odvozováním s využitím femininních sufixů (*čejina, litoška, litoša, ájina, fýza, chemoška, infá, infoška*). Příklady slangových názvů naše poznatky jenom potvrdila i deminutiva (*jedinka, dvoječka, troječka, židlička*), názvy tvořené femininními sufixy (*ajncka, jedina, jednotka, adina*).

Naopak chlapci jsou v užívání a především při tvoření slangových názvů vyučovacích předmětů a klasifikačních stupňů daleko nápaditější. Převažují u nich názvy vzniklé přenášením podobností (*čtení, fašišťina, germánština, otročina, hodina otroctví, bum bum, depka, trolopis*). Mezi chlapci se také vyskytují často i výrazy obhroublé (*litra, dějzl, komply*), výrazy pocházející cizích jazyků, využitá je však pouze fonetická podoba slova (*ingliš, fyziks*). Část věnována klasifikačním stupňům zjištění jenom potvrzuje, důkazem jsou názvy jako *bič, numero uno, vlaštovka, palec nahoru, překvapení, dobře já, labuť, lidovka, středovka, éčko, vrána, židle, čtverson, los šticoš, búro, ani se neptej*.

Rozdíly mezi užíváním slangových názvů mladších a starších žáků druhého stupně základní školy, tedy žáků 6. a 7. tříd a žáků 8. a 9. tříd jsou následující: mladší žáci se víceméně drží známých a zažitých slangových názvů předmětů (*česák, čeják, anglina, matika, děják*). V oblasti známek také nevymýšlejí tolik různých originálních názvů jako starší žáci (*ruská jednička, ruská dvojka, ruská čtverka, ruská pětka*), tento fakt je především způsoben tím, že žáci 6. ročníku jsou na škole noví, pomalu se „rozkoukávají“ a nedovolí si tolik experimentovat se slangovými názvy jako starší žáci, kteří se často nacházejí ve věku, kdy chtějí zaujmout své okolí a udělat na něj ten správný dojem.

6.4. Srovnání s ostatními výzkumy

Pro aktualizaci výsledků výzkumů, které se zabývají problematikou mládeže a žákovského a studentského slangu, by bylo vhodné srovnat výsledky našeho výzkumu s výsledky ostatních výzkumů. Pro toto srovnání použijeme výsledky výzkumu z diplomové práce Jany Valouškové s názvem *Aktuální stav studentského slangu na vybraných školách Jihomoravského kraje* z roku 2007, neboť tento výzkum posuzuje mimo jiné i dvě stejné oblasti, jako náš výzkum, tedy oblasti vyučovacích předmětů a klasifikačních stupňů. Po srovnání výsledků těchto výzkumů musíme konstatovat, že samotné slangové názvy předmětů a známek se ve valné většině nemění, tímto myslíme skutečnost, že nejčastějšími a nejčtenějšími slangovými výrazy, kterými žáci nazývají vyučovací předměty jsou výrazy jako: *čeština, čeják, anglina, ájina, němina, děják, občanka, rodinka, zempl, zeměák, matika, těláak, výtvarka, hudebka, chemča, fýza, fyzina, infoša, ...*

V případě známek je tomu obdobně, nejčtenějšími a nejužívanějšími jsou známé názvy jako: *jedna, za jedna, jednička, jednotka, dva, za dva, dvojka, dvojka, tři, za tři, trojka, troja, čtyři, za čtyři, čtverka, štica, pět, za pět, pěťka, kula, baňa, ruská jednička, ruská dvojka...* Drobné odlišnosti jsme shledali pouze ve frekvencích četností užití těchto slangových názvů.

V jednom se však výsledky našeho výzkumu při srovnání s výzkumem Valouškové liší, jsou to především některé velmi originální názvy, které se mohou zdát obhroublé nebo i dokonce i vulgární, podobné názvy se v našem výzkumu nevyskytují, např. *čezák, inglišmelina, matylda, smrt lidstva, děbl, historopis, tělesné mučení, umučení, tělomrsk, klikologie, silozpyt, výbuchy, alchymie*, aj. Mezi slangovým pojmenováním klasifikačních stupňů se pak vyskytují názvy jako např. *rapádička, klídek, cvajna, drito, přituhuje, štika, mamba, kurva drát*, aj. Tento stav je dán tím, že náš výzkum probíhal na základní škole, valnou většinu našich respondentů tvořili žáci mladších 15 let, zatímco výzkum Jany Valouškové probíhal na středních školách, z toho pro nás vyplývá závěr, že studenti středních škol přistupují ke tvoření slangových názvů kreativněji než jejich kolegové ze škol základních. Od toho se pak odvíjí dynamičnost a variabilita, které jsou slangu školního prostředí vlastní.

7 NÁMĚTY PRO PEDAGOGICKOU PRAXI

Český jazyk je jedním z nejdůležitějších předmětů vyučovaných na základních školách, je tedy nutné se mu náležitě věnovat a rozvíjet jej. Dobrá znalost českého jazyka je také důležitou součástí vlastního rozvoje osobnosti.

Z pedagogické praxe je známo, že hodiny českého jazyka jsou na konkrétních základních školách naplněny především literaturou. Přednost výuky literatury před výukou mluvnice se pak ještě více projevuje na školách středních. Z toho vyplývá, že další části základní a středoškolské výuky českého jazyka, tedy gramatika a stylistika, jsou zanedbávány. Tato běžná praxe se pak odráží především v projevech, a to jak psaných, tak mluvených. Tyto odchylky od spisovné normy jazyka jsou realizovány především v oblasti morfologie, syntaxe, lexikologie a stylistiky. Máme na mysli nevhodné používání koncovek, nepravidelnosti a zvláštnosti větné stavby, užití jednouchých vět, používání nevhodných slov a špatná stylizace projevu. V psaných projevech se často vyskytuje mimo jiné množství gramatických chyb.

Pro pedagogickou praxi by bylo vhodné věnovat se nejen literatuře, ale také gramatice a stylistice. Za velmi přínosné považujeme rozvíjet především slovní zásobu a rozšiřovat počet slov aktivní slovní zásoby žáků. Vhodné by také bylo rozvíjet komunikační dovednosti, mohly by se tím z větší části odstranit komunikační bariéry způsobené například trémou a neschopností správně formulovat myšlenky do souvislého mluveného projevu. Jako vhodný prvek, který by mohl být vnesen do výuky českého jazyka na základní škole, by mohly sloužit například výroky, které se jistou měrou odlišují od spisovné normy českého národního jazyka. Máme na mysli především projevy takovýchto nešvarů v tisku a v televizi, popřípadě jiných médiích, kterých se dopouštějí například politici, televizní moderátoři nebo jiné známé tváře (př. architektka Eva Jiřičná a její výrazy *jednak a druhak*, novinový článek o režiséru Renčovi a jeho tvůrčí *prvotině a druhotině*, titulky z novin – *Rodina Baťova převzala i zámek v Loučce, který je však ve špatném stavu a žádá o navrácení zámku ve Vsetíně, ...*). Na těchto konkrétních příkladech by žáci mohli názorně vidět nejen realizované odchylky vůči kodifikaci národního jazyka, ale také by se více zamýšleli nad svým vlastním vyjadřováním.

Věříme, že touto prací bychom mohli do pedagogické praxe přispět řadou zajímavých poznatků, především pak v nauce o slovní zásobě a původu, etymologii slov a výrazů.

ZÁVĚR

V úvodu této bakalářské práce byly stanoveny cíle jednak pro její teoretickou část a jednak také pro praktickou část práce. Hlavním cílem teoretické práce bylo blíže představit slang, zejména slang školního prostředí. Slang je nedílnou součástí českého národního jazyka, přesněji jeho nespisovných útvarů. V teoretické části bylo tedy nutné charakterizovat český národní jazyk, také vzpomenout jeho bohatou historii a zhodnotit jeho současný stav, neméně důležité je pak místo češtiny v jazykovém systému, kterému jsme také věnovali pozornost. V souvislosti slangu a národního jazyka, byla v teoretické části uvedena kapitola věnující se slovní zásobě, neboť slovní zásobu tvoří pouze slova spisovná, ale i nespisovná, která jsou povětšinou slangovými výrazy. Abychom se dostali k samotné problematice slangu, bylo nutné připomenout a blíže představit nespisovné útvary českého národního jazyka, kde slang zaujímá své místo. Ústřední téma této bakalářské práce, tedy slang školního prostředí, bylo podrobněji popsáno v poslední kapitole teoretické části.

V části praktické jsme využili poznatků z teoretické části práce. Náznorně jsme se zde setkali se způsoby tvoření slangových názvů. V odpovědích žáků na otázky z dotazníku se totiž vyskytovala slova vzniklá příponovým odvozováním, skládáním, zkracováním, vyskytovaly se také úpravy slov již hotových jako přenášení významů pomocí metafory, metonymie a přejímání. Mimo jiné jsme v praktické části práce při srovnání výsledků výzkumů zjistili, že slangové názvy předmětů a známek tvoří jádro slovní zásoby slangu školního prostředí, které nepodléhá ve vysoké míře změnám a zachovává si svou neměnnost. V praktické části jsme také dokázali, že existují rozdíly nejen ve slangových pojmenováních užívaných mezi děvčaty a chlapci, ale také mezi žáky nižších a vyšších ročníků druhého stupně základní školy. Na závěr nezbyvá nic než konstatovat, že cíle, které byly zadány pro obě části práce, byly splněny.

POUŽITÁ LITERATURA

- CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. 353 s. ISBN 978-80-246-1743-5.
- ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština - řeč a jazyk. 2., přeprac. vyd.* Praha: ISV, 2000. 407 s. Jazykověda. ISBN 80-85866-57-9.
- ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 342 s. Jazykověda. ISBN 80-86642-00-3.
- Český jazyk pro I.-IV. ročník středních škol: (mluvnická a stylistická část)*. 3. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1997. 279 s. ISBN 80-85937-86-7.
- HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě: Učeb. pro vys. šk.* 2. vyd. Praha, 1986.
- HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Čeština pro učitele*. Vyd. 4., upr. Odry: Vade mecum Bohemiae, 2010. 375 s. ISBN 978-80-86041-37-7.
- HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích. 2., dopl. a přeprac. vyd.* Ostrava, 1981.
- HUGO, Jan, ed. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov. 3., rozš. vyd.* Praha: Maxdorf, 2009. 501 s. ISBN 978-80-7345-198-1.
- KROBOTOVÁ, Milena. *Úvod do české stylistiky. 1. vyd.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 126 s. ISBN 80-244-0315-3.
- MELICHAR, Jiří a STYBLÍK, Vlastimil. *Český jazyk: Rozšířený přehled učiva základní školy s cvičeními a klíčem*. Vyd. 7. Praha, 1983.
- MUŽÍKOVÁ, Olga et al. *Odmaturuj! z českého jazyka: rozšířené vydání doplněné o praktickou část. 3., dopl. vyd.* Brno: Didaktis, 2007. 168 s. Odmaturuj!. ISBN 978-80-7358-082-7.
- POLÍVKOVÁ, Alena. *Jak být in v písemném projevu: se vzorovými ukázkami*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2009. 157 s. Universum. ISBN 978-80-242-2419-0.
- SKALKOVÁ, Jarmila a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu: vysokošk. učebnice pro stud. filozof. a pedagog. fakult.* Vyd. 2., dopl. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 209 s. Učebnice pro vysoké školy.
- SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce: pro střední školy. 1. vyd.* Praha: Fragment, 2002. 224 s. V kostce. Maturita v kostce. ISBN 978-80-253-0950-6
- STYBLÍK, Vlastimil et al. *Základní mluvnice českého jazyka. 1. vyd.* Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2004. 243 s. ISBN 80-7235-018-8.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga a MILTOVÁ, Alena. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. 209 s. Studijní texty; sv. 34. ISBN 80-86429-40-7.

ŠAUR, Vladimír. *Pravidla českého pravopisu: s výkladem mluvnice*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2012. 456 s. ISBN 978-80-7451-168-4.

TEJNOR, Antonín et al. *Český jazyk I.-IV. pro střední školy*. Praha: SPN, 1984, 379 s.

VALOUŠKOVÁ, Jana. *Aktuální stav studentského slangu na vybraných školách Jihomoravského kraje*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Brno, 2007. 150 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

URL: < http://www.1zsholesov.cz/?page_id=341 > [cit. 2013-01-20].

URL: < <http://www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/igstema1.htm> > [cit. 2013-01-29].

URL: < <http://cs.wikipedia.org/wiki/Holešov> > [cit. 2013-01-20].

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník

D O T A Z N Í K

Jmenuji se Vojtěch Balusek. Jsem student 3. ročníku Pedagogické fakulty v Olomouci. Chci Tě poprosit o vyplnění dotazníku, který bude sloužit jako podklad pro mou bakalářskou práci s názvem Slang v mluvě žáků základní školy. Dotazník je anonymní. Zkoumá užívání slangových výrazů v mluvě žáků na základní škole. Pravdivě vyplň všechny položky v dotazníku. Děkuji Ti za spolupráci.

kluk/ holka

Tvůj věk:

1. Napiš, jak mezi sebou říkáte (přezdíváte) předmětům. Uved' i více názvů.

Český jazyk a literatura

Anglický jazyk

Německý jazyk

Dějepis

Občanská výchova

Rodinná výchova

Zeměpis

Matematika

Přírodopis

Fyzika

Chemie

Hudební výchova

Výtvarná výchova

Pracovní činnosti

Tělesná výchova

Informatika

2. Napiš, jak mezi sebou říkáte (přezdíváte) známám. Uved' i více názvů

Jednička

Dvojka

Trojka

Čtyřka

Pětka

